

Berinčoka (Mezőberény); František Boriš (1895) z Veľkého Bánhedeša (Nagybánhegyes)² Samostatnú zbierku vydali (na vlastné náklady) len Ján Gerči: Zornička 1939 a Štefan Hudák: Za pluhom 1941 (Bartalská, 1985, s. 8–9).

Básne sa tematicky viažu k roľníckemu životu, k tradičnej kultúre, sú výrazom slovenského povedomia, lásky k materinskému jazyku. Z jazykovej stránky pripomínajú ľudové piesne, jazyk ponášok na ľudové piesne autorov Štúrovej školy, a preto nárečové lexikálne jednotky nenarúšajú ich štýlovú jednotnosť. Môžeme povedať, že táto dolnozemska poézia má najbližšie k spisovnej slovenčine.

Z prozaikov treba spomenúť Jána Gerčiho, Jána Sekerku (tiež rodáka z Békéšskej Čaby) a už aj ako básnika spomínaného Komlóšana Ondreja Kulika. Zachytávajú obrázky z dedinského života kukučínovského rázu. Čo sa týka výberu tém a ich estetického sformovania, nadväzujú na kánon posledných desaťročí 19. storočia. V prozaických dielach vzrastá počet nárečových prvkov, v prvom rade v syntaktickej oblasti. Nárečový kolorit dodáva týmto prozaickým dielam jedinečnú atmosféru, ich jazyk by sme mohli pokladať aj za regionálny spisovný jazyk.

Tematicky aj z jazykového hľadiska sú si bližšie próza a dráma. Spomedzi dramatických diel bola najpopulárnejšia veselohra autorskej dvojice Jána Gerčiho a Jána Sekerku *Vyslúžená žena* (1935), ktorú uviedol aj bratislavský Slovenský rozhlas (26. 6. 1938). Najplodnejšou autorkou bola Komlóšanka Judita Tomková (1887), ktorá bola veľmi aktívna aj ako režisérka – režírovala viac ako 120 predstavení (Bartalská, 1985, 11–12, 83). Tvorila alebo prepracovávala ľudové hry. Ján Gerči napísal svoju hru – ako aj sám uvádza – v čabianskom nárečí. Veľká popularita, ktorej sa jeho hra dožila, svedčí aj o tom, že čabianske nárečie sa ponímalo aj ako nadnárečový jazykový útvar. Práce Judity Tomkovej sú zaujímavé aj z ortografického hľadiska. Svoje originálne práce, ktoré jazykovo vychádzajú z komlóšského nárečia, približuje spisovnej slovenčine a preberá aj hodne prvkov z bibličtiny. Keď prepracúva tvorbu iných, proces je opačný: spisovnú slovenčinu prispôsobuje svojmu jazykovému prostrediu.

Táto jazyková pestrosť, ktorú som nákrátka predstavila, slúžila ako jazyk dolnozemskej literatúry.

V rámci referátu sa nemôžem širšie venovať ďalším nadnárečovým vrstvám. Už len stručne spomeniem, že jestvujú písomné dokumenty zachytávajúce aj slávnostné reči pri príležitosti štátnych sviatkov, príp. iných dôležitých udalostí (ako doklady rečníckeho štýlu); doklady na jazyk inzerátov, ktoré sa realizovali bubnovaním – vyvolávaním a predstavujú prechod medzi administratívnym štýlom a štýlom každodenného dorozumievania v spoločenskej sfére; za nadnárečový útvar sa pokladá aj obradová poézia. Ďalšiu rozsiahlu tematiku predstavuje jazyk jednotlivých remesiel, ktorý vychádza

si z nárečového základu, ale má početné odlišné znaky a je aj štylisticky značne diferencovaný: napr. hrnčiari utvárali svoju lascivnú poéziu, ku ktorej zase tvorí protiklad napr. jazyk dvorenia, príp. zariekacích formul v ľudovom liečení („ľudová etiketa“).

Keď teda hovoríme o slovenskom jazyku juhovýchodnej časti Dolnej zeme, ukazuje sa, že sa vytvárali funkčne bohato diferencované nadnárečové jazykové vrstvy a tento proces smeroval k vytvoreniu regionálneho spisovného jazyka. Ukončil sa však v počiatočnej fáze; slovenská jazyková kultúra tohto regiónu sa dnes uberá iným smerom.

Tieto okolnosti sa i v súčasnosti odrážajú v postoji Slovákov k maďarskému jazyku jednak tých Maďarov, ktorí prišli počas výmeny obyvateľstva do pôvodne slovenských obcí na Dolnú zem, ale i v postoji repatriantov, ktorí sa dostali medzi Maďarov na južnom Slovensku. Naši sa vyslovujú o nich, že hovoria po cigánsky, repatrianti zase tvrdia, že Maďari, ku ktorým sa presídlili, nevedeli dobre po maďarsky, oni ich museli naučiť. Maďarské nárečia na južnom Slovensku patria k rázovitým nárečovým skupinám: k zadunajskej a palócskej skupine. Repatrianti si všimajú najnápadnejšie lexikálne, morfológické a významové rozdiely: *óma, óba, szóma* = (jablko, do chlieva, slama); *ety csepp* (= kvapka) sa hovorí aj na malé množstvo železa, a to je pre repatriantov komické. Taktiež viedlo ku komickým scénam, keď sa susedovci Maďari pochválili: *felvittik a jószágot a pallásra* (= vynesli sme úrodu na povalu), totiž slovo *jószág* je známe na Dolnej zemi vo význame (rožný) statok. Statky (akože zvieratá) sa nosili u nás na povalu len na svadbe zožartu.

Literatúra

- BARTALSKÁ, L. (red.): Ozveny rovín. Martin 1985.
- JANECSKÓ, J.: Život Slovákov usídlených na Sarvaši v zrkadle závetov (1743–1772). In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 1979*, s. 233–249.
- GREGOR, F.: Magyar eredetű grammatikai szavak a szlovákban. In: *Szlavisztikai tanulmányok. Emlékkönyv Király Péter 70. születésnapjára*. Budapest 1987. s. 151–163.
- GYIVICSÁN, A.: Az anyanyelvi népi irásheliség helye a magyarországi szlovákok kulturális rendszerében. In: *Szlavisztikai tanulmányok. Emlékkönyv Király Péter 70. születésnapjára*. Budapest 1987. s. 165–176.
- GYIVICSÁN, A.: A nyelv, a kultúra és a közösség kapcsolatrendszer (Etnokulturális változások a magyarországi szlovák nyelvészeti területen). Kandidátusi értekezés. Megjelenés alatt.
- KIRÁLY, P.: Beiträge zur Frage der Mundartmischung (Ursprung und Ausgestaltung der slowakischen Mundart von Tórkompjós). In: *Studia Slavica*, VIII, 1962, s. 339–377.
- KIRÁLY, P.: České a maďarské prvky v písomných pamiatkach Slovenského Komlóša. In: *Studie z filologie polskiej i słowianskiej*. Warszawa 1965, s. 327–333.
- KIRÁLY, P.: A keletiszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei. Budapest 1975.
- ONDRUS, P.: Stredoslovenské nárečia v Maďarskej ľudovej republike. Bratislava 1956.

² Všeci sa presídlili na Slovensko, preto ich mená uvádzam slovenským pravopisom.